

הרב אהרן הכהן פערל

מח"ס ילקוט אבהן עלאין (על פרקי אבות), ממלכת כהנים (על הש"ס)
מאורן של ישראל, ספרא רבה דישראל, צנא מלא ספרא, ועוד

האם יש מקום להתנצלות על חטאים?

(תגובה)

אבוא נא בזה אודות המאמר הנפלא שכתב הרב ישראל דנדרוביץ שליט"א בגליון מט (עמ' קצג) בשם "אסור להתנצל!", ותוכו רצוף אהבה בגדרי התשובה האמיתית אסור לו לאדם להתנצל ולתרץ את מעשיו, כי בזה הוא מקטין את החטא בעיניו, ואין תשובתו שלימה. ובפתיחת דבריו הביא עובדא מאלפת מהרה"ק בעל שפת אמת זי"ע, והסברו של נכדו הרה"ק בעל בית ישראל מגור זי"ע, שמשתקף מזה עד היכן יש לזוהר שלא יתרץ האדם עצמו בהתנצלויות, כי בסופו של דבר ישאר כמו שהוא.

מהנכון לציין בזה עובדא מהרה"ק בעל עטרת צבי מזידיטשוב זי"ע השייכת ממש לנידון זה, לא רק בעקיפין, כי אם במישרין, וכפי שמובא בספר בית פנחס [לונדון תשכ"ב, להגה"צ רבי פנחס הלוי הורוויץ זצוק"ל ראב"ד דק"ק קאסוב בעהמח"ס פתחא וזטא] בחידושו על מסכת חגיגה (דף ד:): בדברי הגמרא רבי אלעזר כי מטי להאי קרא בכי, ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו, ומה תוכחה של בשר ודם כך, תוכחה של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה, וכתב שם לבאר שהאדם צריך להיות כל כך בשברון לב שלא יהיה חטאו קל בעיניו ולא ירצה כלל להצדיק את עצמו, והטוב לפניו שישתוק ויקבל התוכחה ולא יצדק את נפשו, ואז ממילא אין פתחון פה לבעל דין לחייב אותו, כיון שקיבל התוכחה בשברון לב, רק אם האדם רוצה להצדיק את נפשו, בזה שפיר יש מקום ופתחון פה לחייב אותו [עיי"ש ביאור נפלא בדברי הגמ' (יומא ל"ה): עני ועשיר ורשע באים לדין וכו'].

ובזה כתב לבאר דברי הספרי (מובא בילקוט פ' בהעלותך רמז תשמ"א) וז"ל: ויאמר אהרן אל משה, אמר לו אם שוגגין היינו מחול לנו כמזידין עכ"ל, והוא פלאי. ובהנ"ל מובן היטב, דאהרן אמר למשה שכל כך נעצב לבם על חטאם שדיברו במשה, אף שבאמת הי' כוונתה לטובה ושוגגים היו, עכ"ז ירגישו גודל חטאם כאילו הי' מזידיים ושאין להם שום פתחון פה להצדיק נפשם, לכן באו רק בבקשה רבה ועצומה למחול חטאם.

וממשיך בעל ה"בית פנחס": וכאשר הרציתי תוכן הדברים הנ"ל לכבוד חתני הרב הרה"ג חו"פ מוהרז"ל שליט"א הביא סייעתא לזה מה ששמע מכ"ק הרה"ק מספינקא זצ"ל, שלרבינו הקדוש מהרצ"ה זי"ע ועכ"י מזידיטשוב הי' תלמיד אחד שהי' רב גדול וקדוש יאמר לו, והיה מסתופף באמונה תחת צל קדשו.

ופעם אחת הלשינו עליו לפני רבם הקדוש מזידיטשוב זי"ע הנ"ל, באומרם שהרב הנ"ל מתנהג ברבנות ומקבל לפעמים איזהו קוויטל, עד שהכניסו איזהו תרעומות על הרב

הנ"ל בלב רבם הקדוש זצ"ל. אולם הרב הנ"ל לא ידע כלל שהלשינו עליו, וממילא לא הרגיש כלל בנפשו שום הרהור חטא.

וכאשר בא לפני רבו הקדוש לזידיטשוב, פתח רבו הקדוש וצוק"ל ואמר "חידוש בעיני אשר באתם אלי". ויהי כשמוע הרב החסיד הנ"ל אלו הדברים יוצאים מפי רבו, נשבר לבבו בקרבו עד מאוד, והשיב בצדקתו ובחכמתו, הלא עתה באתי לפני קדושתו, והנני משתחוה מול כסא קדשו למחול לי על חטאי ופשעי אשר חטאתי ואשר עויתי. וגם רבו הקדוש השיב לו "סלחתי". אולם באמת הרב הנ"ל לא ידע כלל כוונת רבו הקדוש על מה התרעם עליו, כי לא הרגיש בנפשו שום הרהור חטא.

לכן אחר עבור איזהו ימים, וראה כי רבו הקדוש הוא אתו עמו באהבה כמקדם, הרהיב בנפשו לבוא לפני רבו הקדוש לבקש ממנו שיאמר לו מפני מה התרעם עליו, כי לא ידע משום הרהור חטא.

וכאשר שמע רבו הקדוש שהוא אינו יודע משום שמץ חטא, התפלא על גודל חכמתו בזה שקיבל תוכחת רבו, ופייס אותו, אף שהיה יכול להשיב תשובה נוצחת, חף אנכי מפשע, עכ"ז לא רצה להצדיק נפשו, רק השיב תיכף בפיוס ובהכנעה גדולה כאילו חטא פשע רב.

ופתח רבינו הקדוש וצוק"ל ואמר, אם היה אדם הראשון מתנהג בדרך החכמה הלזו, וכאשר נשאל מאת השי"ת כמ"ש ויאמר לו איכה (בראשית ג, ט), לא היה משוב שום תירוץ, רק היה מתחנן ומבקש ומפייס ומרבה בבקשה למחול לו על חטאו, גם כן היה טוב, עכתוד"ק ודפח"ח זי"ע ועכ"י.

וזה סייעתא להנ"ל שטוב יותר לקבל תוכחה ושלא לחשוב בלבו שום תירוץ, וכל שכן שלא להשיב שום תירוץ, ומי לנו גדול משאול המלך, ועכ"ז מבואר בתנא דבי אליהו רבה (פרק ל"א) וז"ל: וכן שאול המלך גסות הרוח היתה בו לפיכך נהרג ונעקרת ממנו המלכות שנאמר (שמואל א טו) ויאמר שמואל ומה קול הצאן הזה באזני וגו' ויאמר שאול מעמלקי הביאום וגו'. משלו משל למה"ד למלך ב"ו שאמר לבנו בני למה לא עשית את כל מה שהפקדתיך ואמר לו וכי מהו הדבר שהפקדתיך שלא עשיתי, מיד מעיז הבן את פניו באביו ואמר לו לאביו והלא עשיתי את כל מה שהפקדתי. וכן שאול המלך שאמר לו שמואל הנביא למה לא שמעת בקול ה', והשיב שאול את שמואל לא כן הדבר אלא שמעתי בקול ה' עכ"ל, מבואר ג"כ כהנ"ל [וראה עוד שם בספר בית פנחס שהאריך עוד בענין זה בדברים נפלאים].

והדברים תואמים לדברי בעל בעל העקרים שהביא הרב דנרוביץ (בעמ' קצו) על מה שטען אדם הראשון באומרו האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, שלא יועיל לו התנצלות כלל, לפי שהשכל נתן באדם להיות תמיד עיניו על דרכיו שלא יחטא, וכן הביא מספר ערבי נחל על מה שהתנצל אדם הראשון "כי שמעת לקול אשתך" וכו'.

ויש להוסיף ולציין בזה מה שכתב בספר תפארת שלמה (פרשת בראשית ד"ה את קולך בא"ד): והנה על זה מה שהודה [אדם הראשון] שחטא זכה תיכף לתיקון ע"י כתנות עור וילבישם ובתורתו של ר"מ כתנות אור באל"ף, אך במה שהתנצל דבריו באמרו לא חטאתי זה היה חסרון לתיקון בשלימות. וזה שהשיב לו השי" כי שמעת לקול אשתך

וגו'. להראות לו כי מחמת שלא הודה בפני' לומר חטאתי בלי שום תירוץ לכן לא נתקן לגמרי. וז"ש (במדבר יד, כ) סלחתי כדברך. פי' כמו שאומר האדם חטאתי בלי שום תירוץ, עי"ז הש"י הוא מוחל וסולח לגמרי כפי הבחינה החרטה והעזיבה בלב נשבר, עב"ל.

ישמע החכם ויוסיף לקח.

*

מה שהביא הרב דנדרוביץ (בהערה 19) ביאורו הנפלא של הכתב סופר עה"פ (ויקרא כו, מ) והתודו את עונם וכו', הנה כן כתב גם הגאון רבי שלמה קלוגער זצוק"ל בספרו אמרי שפר (פרשת בחקתי שם) [ומובא בתוך דברי ה"בית פנחס" שם], ומסיים "שוב אחר כמה שנים עיינתי בבינה לעתים בדרוש בעת צרה ראיתי שהרגיש בזה הפירוש ושמחתי שכוונתי לדעתו בזה".

ולחיבת הקודש נעתיק דברי הבינה לעתים, שמתוך דבריו אנו למדים גם החילוק שבין תשובת שאול המלך ע"ה ותשובת דוד המלך ע"ה, וכה הם דבריו היסודיים [דרוש ב' לשבת איכה]:

"...ויצא לנו מכאן כמה חוייבנו להכיר סבת היסורין ולהרגיש העון אשר הוא גרמא בניקין, ולא להמעיטו או לבקש עליו איזה התנצלות לבלתי יחשב כ"כ חמור וכבד.

ובזה יצא לנו ישוב למה שנתחבטו גדולי המפרשים ע"ה במה שבא בשלהי פרשת הקללות שבתורת כהנים, כי אחרי אמרו והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' (ויקרא כו מ) הוסיף לומר אף אני אלך עמהם בקרי והבאתי אותם בארץ אויביהם וגו' (שם מא)..."

...ומגדולי עניני התשובה הוא הודאת והודעת העון, אשר בלי ספק יועיל אל הכפרה, ואפי' תהיה מיראה לכל הפחות תעשה הזדוונות כשגגות. וכך היא הכוונה אצלי באמרו כי עוני אגיד אדאג מחטאתי (תהלים לט, יח), ירצה כשאני מגיד לפני קוני ומתודה ומודיע עוני, לא בעבור זה אני משיב כפרה גמורה לחלוטין כי עדיין אני דואג ומיצר מהחטאת, שע"י הודוי נסתלק העון של מזיד ונשאר חטא של שוגג, ועל כן אדאג על בלתי היות התשובה מאהבה לכלא הפשע וגם להתם חטאת.

וא"כ כיון שאמר הכתוב שישראל יתודו עונם ועון אבותם, שזה סימן גדול בתשובה, ואפי' יהיה זה מחמת כובד היסורין לא יגרע כחו מלהועיל ולהצילם מרעתם, ובמקום זה אמר אף אני אלך עמהם בקרי והבאתי אותם וגו', זו תורה וזו שכרה. וכבר חשבנו לומר שהיתה תשובתן כטובל ושרץ בידו, כי לא עזבו חטאייהם, וזה הוא במעלם אשר מעלו בי, רוצה לומר בהיות עדיין המעל בידם.

ולי אפשר כי עיקר התשובה הוא, היות האדם מצייר בדעתו שהוא חטא בהחלט, ולא יבקש על עצמו שום מין התנצלות לתלות עליו החטא כי יהיה סיבה שיקל בעיניו עונו ולא יעשה התשובה בשלמות. וכבר נודע כי זה היה ההפרש שבין תשובת שאול ע"ה לתשובת דוד ע"ה, כי שאול כשאמר חטאתי כי עברתי וגו' (ש"א טו כד) לא החליט על עצמו שהוא חטא גמור, אבל התנצל עליו באמרו כי

יראתי את העם וגו' (שם), ועל כן לא נתקבלה תשובתו. אבל דוד ע"ה לא אמר אלא מלת חטאתי בלבד (ש"ב יב יג), להורות על הכרת החטא בהחלט, ולפיכך מיד נתקבל ברצון ואמר לו נתן ע"ה גם ה' העביר חטאתך לא תמות (שם). עד כאן דברי הבינה לעתים, והדברים עתיקים.

*

ובגוף הענין יש להביא דברי המהר"ל בספרו דרך חיים (אבות פרק ג' משנה א') וזה לשונו:

"...ואל יקשה לך שאם יחשוב בעצמו שהוא טפה טרחה יתייאש מן עשיית הטוב, כי בשביל שנברא מטפה טרחה לא יאמר נואש לעשות המצות, כי אדרבה יעשה המצות ובוזה יהיה בריאה חשובה עליונה. ומה שאמר דוד הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי, אין זה התנצלות רק אם חטא כבר שעל זה אמר כי בשביל שבעון חוללתי ולכך האדם בא לידי חטא ואין ראוי שיהיה מדקדק השם יתברך עמו במשפט, אבל שיהיה זה התנצלות שיחטא, דבר זה אינו כי אדרבה בשביל שבא מטפה טרחה יעשה מצות ויקנה לו מעלה ולא ישאר בשפלתו. וכן איוב שאמר (איוב י"ד) אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגו וגומר, כל זה שאם בא לידי חטא שלא יהיה השם יתברך מדקדק עמו וירד עמו לעומק המשפט, אבל אין זה התנצלות שיחטא בשביל שהוא ילוד אשה, וחס ושלום שיהיה זה התנצלות שיחטא האדם רק התפלל שלא ידקדק עמו בעומק הדין...". עכ"ל.

והא לך דברים חוצבים להבות אש קודש בספר ליקוטי אמרים תניא (חלק ראשון פרק ל'):

"עוד זאת ישים אל לבו לקיים מאמר רו"ל והוי שפל רוח בפני כל האדם. והוי באמת לאמיתו בפני כל האדם ממש אפי' בפני קל שבקלים. והיינו ע"פ מארז"ל אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו. כי מקומו גורם לו לחטוא להיות פרנסתו לילך בשוק כל היום ולהיות מיושבי קרנות ועיניו רואות כל התאוות והעין רואה והלב חומד ויצרו בוער כתנור בוערה מאופה כמ"ש בהושע הוא בוער כאש להבה וגו'. משא"כ מי שהולך בשוק מעט ורוב היום יושב בביתו וגם אם הולך כל היום בשוק יכול להיות שאינו מחומם כ"כ בטבעו כי אין היצר שוה בכל נפש יש שיצרו כו' כמ"ש במ"א. והנה באמת גם מי שהוא מחומם מאד בטבעו ופרנסתו היא להיות מיושבי קרנות כל היום אין לו שום התנצלות על חטאיו ומיקרי רשע גמור על אשר אין פחד אלהי' לנגד עיניו. כי היה לו להתאפק ולמשול על רוח תאוותו שבלבו מפני פחד ה' הרואה כל מעשיו כמ"ש"ל כי המוח שליט על הלב בתולדתו...". עכ"ל.

*

ברם, יש לציין מה שכתב בספר בית פנחס (שם בסיום דבריו בד"ה וכ"ז) וז"ל: וכל זה הוא רק שיקבל תוכחה ולא ירצה לתרץ את עצמו, אבל לעורר זכות על עצמו בעת הצורך, ראיתי בשם סה"ק רביד הזהב דף ע"ז שכתב בשם הגה"ק מראפשיץ זי"ע, וז"ל: ה' מרגלא בפומי' בפסוק ספר אתה למען תצדק, השי"ת החפץ חסד רוצה אשר האדם יצדיק את עצמו וימליץ בעד עצמו, וז"פ שיספר וידבר האדם בינו לבין קונו המלצות

איך הוא צדק בדין עכד"ק, ובודאי צריך לזה רחמי שמים וסייעתא דשמיא להבין ולהשכיל איך להתנהג, [עכ"ל הבית פנחס].

ובדרך זה אולי יובן מה דאיתא בספר נועם אלימלך (פרשת וישלח ד"ה וזהו ויהי לי שור וחמור), דלכאורה משמע מתוך דבריו הקדושים ש'גם אם חטא אדם, יש מקום לומר ש'יצדיק עצמו במקצת', ואלו הם דבריו:

"...דהנה אנחנו אומרים בהווידיי אנחנו ואבותינו חטאנו, ויש ליתן טעם למה אנו מזכירים חטא אבותינו. ויש לומר הענין הוא דגם אם חטא אדם אין לעשות עצמו רשע ממש נגד המקטרג. רק ירשיע עצמו במקצת. ויצדיק עצמו במקצת. וזהו שאנו תולים קצת החטא באבותינו דהיינו מה שאנחנו חטאנו הוא על ידי אבותינו שלא קדשו אותנו בקדושה שלימה. וגם זה גרמה לנו שחטאנו ובאמת אבותינו כבר הם בגן עדן ולא יזיק להם הקטרוג רק שאנו תולין בהם כדי שלא ליתן פתחון פה להמקטרג שאנחנו עצמינו חלילה עושים עצמינו רשעים..."

ולאור דברי הרה"ק מראפשיץ הנ"ל, אין מוכרח שיש כאן שינוי הדיעות אם יש מקום להתנצלות על החטאים, שהרי יש מקום "לעורר זכות על עצמו בעת הצורך", כאמור.

ובגוף הדבר לתלות עוונותינו באבותינו, יש לציין מה שכתב בספר אגרא דכלה (פרשת בחקתי ד"ה והנשארים וכו'), ובה לשונו: והנה שמעתי מכבוד אדמו"ר הרב הק' מהרמ"מ [מרימינוב] זצוק"ל והתודו את עונם ואת עון אבותם, דמן הצורך הוא להתודות עון אבותינו כמו שאנו אומרים אבל אנחנו ואבותינו חטאנו, כיון שאנחנו חוטאים בפועל, אם כן כשהיינו בכח האבות היינו גורמים להם לחטוא, שהיה אז אצלם בכח מוחם הנפש החוטאת שלנו. (ובזה יונח מה שאדם הראשון חטא, ושתו כל הדורות הכוס, כי היו אתו עמו בכחו. ובזה יונח גם כן מה שאברהם ויצחק לא נקרא בתאר ת"ם, כי היה עדיין בכוחו ישמעאל ועשו, מה שאין כן יעקב איש ת"ם (בראשית כה כז), כי לא היה בכחו פסולת רק מטה שלימה), על כן מוכרחים אנו להתודות עון אבותינו, כיון שאנחנו גרמנו זה לאבותינו שהיינו אז בכח מוחם, גרמנו להם לחטוא במעשיהם בפועל, עד כאן דברי מרן זצוק"ל - [עכ"ל האגרא דכלה].

מאידך, לפנינו דברות קדשו של ה"באר מים חיים" (פרשת נשא ד"ה דבר אל בני ישראל וגו' מכל חטאת האדם למעול מעל וגו') שכתב בזה"ל: להבין אומרו מכל חטאת האדם והיה די לומר מכל חטאת גם כפל לשון למעול מעל. ואכן הנה נודע ליודעי דעת כי כל נשמות ישראל שהיו מעולם ועד עולם כולם היו כלולין בנשמת אדם הראשון שהרי כל התולדות יצאו ממנו. וכשחטא אדם הראשון בחטאו נפגמו כל הנשמות שהיו כלולין בו. ועל כן אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כי כבר נפגמה אז וקשה לה לדחות הפגם מכל וכל. ואמנם כי אף על פי כן לא יועיל אל האדם לתרץ עצמו בזה לומר כי בהכרח חטאתי מצד פגם אדם הראשון. כי הלא עבור זה שלחו ה' בארץ לתקן חטא אדם הראשון ולא לעוות על ידי זה. ומכל שכן אם יחטא האדם בעבירה יותר חמורה מפגמה שנפגמה אז ודאי ח"ו יקבל עונשו בכפליים. הא למה זה דומה לאחד שנתן כסף במעט עירוב סיגים בתוכו לאומן לתקנו להסיר מעט הבדיל והעופרת שישאר כסף מזוקק ונקי. והאומן מערבו יותר בסיגים עד שלא ניכר צרור הכסף. ודאי יקבל עונש גדול כי לא די שלא זיקקו אף קלקלו ביותר. וזה אומרו איש או אשה אשר

יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה'. פירוש שעל ידי חטאת האדם הראשון יבוא על ידי זה למעול מעל בה' לחטוא עוד יותר ויותר. אל תדמה בנפשך להמלט בזה לומר הרי חטאת האדם גרם לנפשו שנשרש בה הרע. כי אם ואשמה הנפש ההוא. שהנפש תאשם כי היה לה לתקן את חטאה מה שנפגמה בהיותה בבטן אדם הראשון ולא להתקלקל עוד יותר. ולכך כינה האשם בהנפש כי הנפש היתה יכולה לומר כך אבל לא כן הוא. ובפרט אחר שמעל מעל בה' יותר מחטאו הראשון ודאי זה לכפל החטא יחשב כי לא די שלא תיקנה אף עיוותה...". [נראה שם המשך דבריו הק'].

*

ונסיים במה שכתב בספר הברית (חלק ב' מאמר י"ב דרך הקודש פרק א'):

"...כי באמת ראוי לך לדעת קורא משכיל שהתשובה היא חסד גדול מאת הבורא יתברך עלינו, שהרי אין דבר זה נוהג בדרי מטה אצל מלך בשר ודם כלל, כי אם יחטא איש למלך בשר ודם ויאמר שהוא שב ומתחרט, בוז יבוז לו, ולא יפטרו אותו מענשו בעבור זה, אבל המלך הקדוש אינו כן ורוצה בתשובה וחפץ בחרטתו, גם אין טענת אונס הייתי מספיק לרצות את פני מלך בשר ודם, וכבר היה מלך אחד שאמר לעבדו מדוע עברת על מצותי ועשית כך וכך, והשיב אדוני המלך אל יחר אפך בעבדך כי אמת הדבר עשיתי ככה אבל לא ברצוני כי אם באונס, ואמר המלך אם כן אף אתה תקבל מכות גדולות לא ברצונך אבל באונס, זולתי אלקיני הא-ל הטוב אינו מעניש אלא על הרצון והנפש אשר תעשה ביד רמה ואונס רחמנא פטריה, גם שוגג הייתי אינו טענה לפני מלך אביון, אבל מלך עליון מרחם על השוגג, ואומר יביא קרבנו ויכופר לו, שנאמר ואם נפש אחת תחטא בשגגה והביא קרבנו ונסלח לו (ויקרא ד). ואולם הסכלות אין התנצלות על חטא לפני ה' באמרו לא למדתי חכמה ולא ידעתי שדין תורה כך וכך הוא, כאשר אמר החכם (בספר המדות) אם יראה שתהא הסכלות התנצלות על החטא איך יראה שמעשה זדון לבו בהתרחקו מבית הספר ללמוד תורת ה' ודת קונו יהיה סיבת כפרת עונותיו עכ"ל, אם לא במה שרצה לבו והתאמץ בו ולא היה יכול מחמת סיבה מן הסבות, וזה יחשב לו כאונס ליפטר מן העונש...". עכ"ל.

השי"ת יטהר לבבנו לעבדו בלבב שלם לתקן נפשנו בתשובה אמיתית, אמן.

חנוך לנער על פי דרכו

ענין חנוכה הוא ע"ש הכתוב (משלי כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו, דהיינו שבחנוכה מחמת גודל הארה יוכל גם האדם שבמדרגות נער לחנוך אותו עבודת ה', ולהכין נתיבות יושר להלך בהן ולה' הישועה, וכמו שאמרנו לעיל כי עיקר כוונת ההדלקה הוא להמשיך האור למטה ולעומדים בחוץ.

(עבודת ישראל)